

Michal Lázníčka: *Pražská jazyková typologie – empirický test jedné předpokládané korelace*

Bakalářská práce. Praha: FF UK, 2012.

Prezentovaná práce se věnuje možnostem empirického testování pražské jazykové typologie (PJT), a to pomocí nástrojů současné funkcionalistické typologie. Hlavním jejím cílem bylo sestavit test, který zhodnotí teze PJT týkající se vztahu mezi vyjádřením shody a kumulací/separací.

Po krátkém úvodu autor v první kapitole důkladně rozebírá PJT ve vztahu k zamýšlenému cíli. Diskutuje relevantní teze PJT (v pracích Skaličkových i jeho následovníků) – zejména pojetí příznivosti a jazykového typu, která jsou pro práci zásadní. Shrnuje kritiku PJT (zejména od představitelů funkcionalistické parciální typologie) a vyjadřuje se také k otázce, do jaké míry lze PJT považovat za holistický přístup. V závěrečném oddílu kapitoly autor dochází k tomu, že PJT je otevřena možnosti testování prostředky parciální typologie: konstrukt lze pojímat jako soustavu hypotéz (s. 27–30).

V druhé kapitole autor představuje metodu konstrukce svého typologického vzorku. Vyjadřuje se k problematickým obecným otázkám samplování i konkrétního výběru jazyků do vlastního vzorku (založeného na Rijkhoffově metodě). V závěru je představen vzorek 47 jazyků.

Ve třetí kapitole se autor věnuje samotnému testování: metodě (vyčíslení míry exponence a kvantifikaci shody) i testu a interpretacím dat. Dochází k závěru, že Skaličkův vztah příznivosti pro sledované parametry se v datech neprokázal (vyvrací ho).

V závěru autor vedle zopakování hlavního výsledku testu naznačuje potřebu, aby se v lingvistických textech zacházelo s PJT obezřetněji. Zároveň uznává, že bakalářská práce spíše přinesla náhled do problému než hlubokou analýzu.

Kritické zhodnocení

Autor v bakalářské práci plně prokázal schopnost práce s teoretickou lingvistickou literaturou, získávat z ní relevantní informace a ty kriticky analyzovat a využívat pro výstavbu vlastních myšlenek. Tyto kvality se ukázkově projevují zejména v prvních dvou kapitolách. Pro empirický výzkum autor musel (ač inspirován podobným výzkumem Haspelmathovým) vyvinout vlastní metodu založenou jen částečně na publikovaných studiích. Za vyzdvihnutí stojí využití vyváženého vzorku 47 jazyků světa, což představuje nejen metodologickou odbornou práci, ale i zacházení s desítkami referenčních gramatik (viz seznam literatury). Oponentovi není známo, že by se vztahu PJT a funkcionalistické typologie někdo takovým způsobem zabýval (snad vyjma obecných statí B. Vykypěla, který možnost metodologického uchopení PJT parciální typologií jen naznačuje a svůj text věnuje spíše obhajobě klasických myšlenek pražské školy.) Teoretické shrnutí PJT i samotný empirický test jsou zcela unikátním příspěvkem k PJT a platnosti jejích tezí.

Následující výhrady, které vznáším k třetí kapitole (s. 40–56), je třeba pojímat v tomto kontextu. Píšu je spíše s přáním, aby autor tyto výhrady zapracoval do textu, který by byl určen k časopiseckému publikování. V části o metodě a interpretaci empirického testu je několik míst, která vyžadují vysvětlení nebo přímo opravy (pokud jde o interpretace statistických výsledků):

V oddílu 3.1.1 týkajícím se vyčíslení míry exponence čtenáři chybí explicitní zdůvodnění, proč je výsledné skóre vypočítáváno právě tak, jak je uvedeno. Zdá se, že způsobem výpočtu se zásadně liší případy extrémní míry exponence (separace/kumulace) od částečné míry. Čtenář si může jen dovodit, že (i) u částečné míry pro paradigma index vyjadřuje (počet formativů) / (počet funkcí), (ii) u absolutní separace index 0,0 značí případ, kdy čítec = jmenovatel, (iii) u absolutní kumulace index 1,0 značí případ, kdy čítec = 1 a zároveň jmenovatel > 1. Jak se tedy zdá, míra exponence v práci nevyjadřuje „poměr počtu funkcí a formativů“ (s. 40), ale spíše jde o podíl funkcí nominální fráze, které se kumulují (tj. neseparují se do samostatných morfémů), vůči všem funkcím nominální fráze v daném jazyce. Jenom tak lze vysvětlit, že na s. 43 u moderní standardní arabštiny (MSA) je pro duál a plurál maskulina osob stanovena míra kumulace 2/3. Kdyby se v práci vycházelo z druhé strany (podíl formativů, které vyjadřují více funkcí), byla by míra exponence 1/2. Závěrečná otázka: co vedlo autora k tomu, že nevyužil pro všechny případy stejný naznačený způsob výpočtu, tj. (počet formativů) / (počet funkcí)?

Hlavní moje připomínka se týká výsledků testu a jejich interpretace.

(1) Korelační koeficient, ke kterému autor dospěl, není sám o sobě dokladem, že „neexistuje statisticky významná míra kovariance mezi mírou exponence a realizací shody“ (s. 53). K posouzení statistické významnosti ve výpočtu chybí hodnota p . Pokud by p bylo vyšší než 0,05, nemělo by smysl o korelačním koeficientu vůbec mluvit. Pokud je p nižší než 0,05, je korelace statisticky významná, ačkoliv slabá. Tento vztah mezi exponencí a shodou by bylo třeba z lingvistického hlediska interpretovat.

(2) O korelačním koeficientu ze stejného důvodu nemá smysl uvažovat u jazyků s $E > 0$. Zde opět chybí hodnota p . I bez přesného výpočtu p je na první pohled zřejmé, že ze sedmi pozorování slabá negativní korelace nemůže být statisticky významná.

(3) Pokud jde o jednostrannou příznivost kumulace a shody, navrhuji statistické posouzení jednoduché implikace „pokud i jen částečná kumulace, potom alespoň částečná shoda“. Protože sedm pozorování vychází stejně, lze předpokládat, že by se ukázalo, že kookurence shody a kumulace je statisticky významná.

Závěry je proto třeba přeformulovat s tímto ohledem na statistické výsledky. Ve prospěch autora musím jednoznačně říci, že jeho lingvistické komentáře a interpretace na s. 53–56 nejsou jeho nesprávnými statistickými interpretacemi z velké části popřeny. Skaličkovy silné teze nejsou statisticky doloženy nebo jsou jimi jen naznačeny. Autor správně podotýká v opozici k PJT, že kumulace je vzácný jev omezený ve své maximální míře na určité jazykové skupiny a upozorňuje na metodologické obtíže při jejím určování; zároveň správně problematizuje Skaličkovy teze o jazykové ekonomii týkající se shody a aglutinačních jazyků. Interpretace, které autor vztahuje k statistické nevýznamnosti zjištěné korelace se mohou dobře vztáhnout i ke zjištění, že statisticky významná korelace má lingvisticky nízkou vypovídací hodnotu.

Další věcné a terminologické poznámky

Pasáž textu na s. 43, která by měla být vysvětlující, spíše nabádá k dalším otázkám: není jednoduché (nepodařilo se mi) bez dalších znalostí arabštiny pouze na základě tabulky rozkódovat, jak vypadají plurály tvořené ablaudem a proč je pro výpočet míry exponence využito právě pět paradigmát.

Není mi zcela jasné (bez ohledu na fakta výše uvedená) znění formulace „je možné vyloučit vzájemnou příznivost kumulativní morfologie a shody a také nepříznivost separativní morfologie a shody“ (s. 53, totéž na s. 57). Pokud jde o zrcadlové vyjádření téhož, neměla by být nepříznivost separativní morfologie a shody také označena jako „vzájemná“?

Za zvážení stojí užívání termínů „klastr“, „kookurence“, „finougrické jazyky“.

Formální stránka

Práce splňuje formální požadavky kladené na závěrečné práce. Pro zvýšení přehlednosti bych pouze doporučil použít pro příklady a tabulky jednoduché řádkování a zároveň ohlídal neslabičné předložky na koncích řádek.

Na s. 12 je uvedeno „konkurence“, patrně místo „kookurence“.

Na s. 25 je v seznamu uvedena citace „Haspelmath 1996“, která byla v seznamu literatury opomenuta.

Na s. 50 není v interlineárním překladu příkladu (5) nijak naznačen zmiňovaný rozdíl ve shodě.

Práci jednoznačně doporučuji k obhajobě.

I přes uvedené kritické poznámky navrhuji hodnocení: *výborně*.